

סימן צד [קט] ✓

אכילת מרורים. צוה יוצרנו בזמן שבית המקדש קיים דאיכא פסח שיאכל פסח על מרורים, דכתיב על מצות ומרורים יאכלוהו, בזמן דאיכא פסח איכא מרור בזמן דליכא פסח ליכא מרור. תנן בכל שעה [ל"ט א'] אלו דברים שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח בחזרת בעולשין בתמכה בהרחבינה ומרור יוצאין בהן בין לחין בין יבשין. אבל לא שלוקין (א) ולא מבושלין ויוצאין בקלח שלהן ומצטרפין לכזית. ואמרינן התם א"ל רב רחמי לאבוי וממאי דהאי מרור ירקא ואימא מרירתא דכופיא. אמר ליה כמצה מה מצה גדולי קרקע אף מרור גדולי קרקע (ב) אי מה מצה נקחת בכסף מעשר אף מרור נמי, אי מה מצה מינין הרבה אף מרור נמי מינין הרבה:

יש לשאול (ג) היכי קאמר ואי מא ת ר י, הא תניא בכל לשון רבים דמשמע טובא ויש לדבר סוף דכל משמע טובא היינו טעמא דאמרינן מנין שאפילו ק' ת"ל עדים, במכות פ"א במשנה [ה' ל'] והיינו טעמא דאמרינן לענין זבה ימים שנים ולא אמרינן מאה דאין לדבר סוף ולא בא הכתוב לסתום אלא לפרש הכא נמי נימא מרורים ק'. ואיכא למימר כיון דמרורין אינם שקולים שיש מרור יותר מחבה מוקמינן בתרי מרורים יותר וכיון דמרבינן מה מצה מינין הרבה כולו' האי כי (ד) מיני מצה לא אשכחנן מרים יותר מן האחרים:

תולדות למרור. שלא בזמן פסח, כדאמר רבא בשלהי פסחים [ק"ב א'] מצה בזמן הזה דאורייתא פנו דרבנן. ואע"ג דפליג עליה רב אחא בר יעקב ואומר זה וזה דרבנן, כרבא קיימא לן דתניא התם כוותיה. וצריך שיאכל מן המרור כזית דאכילה כתיב (ה) ביה ואכילה בכזית:

תועפות ראם

ולא לאח"כ וה"כ מוכח מלשון הגמרא דהגז"ס הוא תיבת זלילה וגם מדברי הגמרא דברכות שם שאמרו אח"כ בשלמא לראב"ע דלית ליה גז"ס אלמדיק למיכה ליה הזה מוכח נמי דלאו תיבת הזה לצד הוא הגז"ס דא"כ לא שייך לומר לראב"ע דלית ליה גז"ס אלמדיק כי הזה דהא הוא הגז"ס והול"ל בשלמא לראב"ע הזה לגז"ס אלא לר"ע כו' וזאתה בפסחים שם חסר הך בשלמא כו' אבל לפמ"כ דברטוב משמע דעיקר הגז"ס הוא זלילה אלא דלמדיק ליה למיכתב ג"כ הזה לראב"ע דה"ל זלילה הזה דהוא עד חלות דוקא ולא לאח"כ ו"ו הווי העמודים עמ"כ היראים ומבע"ל זלילה לגז"ס כו' הכי משמע מדמהדר ר"ע א"כ מה ה"ל זלילה וכן לשון המכילהא בפ' בא רח"ל נאמר כאן לילה כו' מיהו תניא התם ספ"ה אי כבא השמש ובשלת ואכלת ת"ל נוטד לאתך הפסיק הענין ובשלת ואכלת משחשיכה עיי"ש עכ"ל ודע דהרמב"ן במנין המנות עשה מ' י"ב כ' שנלפנינו כנגד הגשם כיום ארבעה עשר בערב שהוא יאכל זלילה לא כיום משעת שחיטתו כו' שהו"ל עובר בעשה כלומר בלאו הכא מכלל עשה שהוא עשה עכ"ל ודברי היראים מסייע ליה כמבואר כאן:

(א) לא ידעתי למה דלג "לא כבושין" שבמנהג וכן בנדפס חסר. (ב) ואימא הירדוף דומיא דמנה מה מנה מין זרעים אף מרור מין זרעים ואימא הריזפו דומיא דמנה מה כו' נמי א"ל רבה בר רב חנין לאביי אימא מרור חד מרורים כתיב ואימא מרורים תרי דומיא דמנה מה כו' כ"ל. (ג) יש לשאול כו' עד תולדות חסר בנדפס ומש"ר הא תניא כו' רומז למ"ס בת"כ ויקרא ע"י כ"ה ריב"ז אומר שתי מדות אחת כלה ואחת מדה שאינה כלה ואין מודדין מדה כלה ופי' התוס' בסוכה ה' ב' ד"ה תפסת דריב"ז בא ללמוד ממנהג העולם שתופסין את המדה כלה ומניחין את המדה שאינה כלה אף כאן תופסין החשבון המועט שיש לו סוף וחס"ר בכל לשון רבים דמשמע טובא ויש לדבר סוף דכל משמע טובא פי' שתופסין כל המשמעות דמשמע טובא כיון שיש לדבר סוף ומש"ר היינו טעמא ז"ל והיינו טעמא ועיין מכות שם ה' ב' תוד"ה אף וזמנילה ב' א' פריך הגמרא ואימא זמניה טובא והטו"א שם הקשה ג"כ מהך דתפסת מרובה לא תפסת הפסת מועט תפסת ונראה דהתם נמי יש לדבר סוף דהיינו והחדש אשר נהפך להם מינון לשמחה ועיי"ש

בנהרש"ס ועיין לקמן סי' קע"ח שהביא היראים דברי הת"כ באורך. (ד) ז"ל כמיני. (ה) דאכילה כתיב ביה ואכילה בכזית. כתב השם חדש וז"ל והא דהול"ל רבינו לאומרו במרור ספי מנמנה נראה דהוא לרבותא דאע"פ דהו"ל מרור בזה דרבנן אפ"ה לריך כזית דאכילה כתיב ביה וכל דתקון רבן כעין דאורייתא תיקון דומיא למ"ס בגמרא ל"ט ב' אמר רבא מסתברא מנה ויירור ופרש"י הוקשו אהדדי עכ"ל אבל באמת רבינו הרא"ש דבר גדול השמענו אף לזמן הבית דיש רועין לומר דמרור לא צעיק לעילא כזית אלא מטעם הברכה דמנדין על אכילת מרור ואין אכילה פחותה מכזית עיין בהרש"ס בפ' ע"פ סי' כ"ה שכ"כ וכ"כ התה"ד בכהנים סי' רמ"ה דמרור לא כתיב ביה אכילה כלל דיאכלוהו אקרבן פסח קאי עיי"ש ועיין בשאנת ארי' סי' ק' וק"א שם והגרש"ס בכסחים קט"ו א' כתב ליישב קושיית הש"א שם להרא"ש עיי"ש ועיין בהגהות חדשות לרמב"ם סי' ר"כ ובס"ס לימודי ה' בהשמעות ולפמ"כ ב"ס קה"י פסחים קט"ו א' לבאר מחלוקת דהלל וחכמים שם דפלגי במשמעות הכתוב דלתיא פלוגתה כהיא פלוגתה דר' והכמים מנחות ל"ח א' דכתיב הכנף מין כנף וכתיב פהיל חכלת ואמר רחמנא ורתיס אותו עד דאיכא תרווייהו צד דאכילת תרווייהו צד דאכילת תרווייהו כל חד לחודיה משמע וה"ל הכא הלל סבר כתיב פסח וכתוב על מנות ומרורים יאכלוהו ואמר רחמנא יאכלוהו לשון יחיד עד דאיכא כולא כחדא ולכן כורכן בצ"א וגם לדידיה מעכבין זא"ז כמו התם לרבי וחכמים ס"ל יאכלוהו כל חד לחודיה משמע כמו נביראיתא ארוזו דלית עכ"ל א"כ שפיר ב' רבינו הרא"ש דגם במרור כתיב צתורה אכילה דיאכלוהו לרבנן דהלל כל חד לחודיה משמע וגם אמרור כ' לשון אכילה אבל אין דלנוונו שילה יפה לעג"ד והבא דכתיב על מנת כו' אין לפרש דיאכלוהו כל חד לחודיה כמובן והת"ס סופר חת"ס סי' ק"מ כ' וז"ל בפסח ראשון איכא מ"ע באכילת פסח בפ"ע ובאכילת מנה בפ"ע אף מרור אינו מ"ע בפ"ע אלא טפל לכסח ע"כ כתיב מ"ע על אכילה על שניהם פסח

סימן צה [שצה]

אכילת קדשים קלים בכורים ובכורות ומעשר בהמה. צוה הקב"ה שיאכלום ישראל בירושלים (א) דכתיב בפ' ראה אנכי והבאתם שמה עולותיכם וזבהיכם ואת מעשרותיכם ואת תרומת ידכם ונדריכם ונדבותיכם ובכורות בקרכם וצאנכם ואכלתם שם לפני ה' אלהיכם:

סימן צו

אכילת מעשר [שני] מהאי קרא גופיה נפקא דכתיב ואת מעשרותיכם וכתיב קרא אחרינא ואכלת שם לפני ה' אלהיך מעשר דגנך תירשך ויצהרך ובכורות בקרך וצאנך (א):

סימן צז

אכילת קדשי קדשים. דכתיב בפרשת ראה אנכי רק קדשיך אשר יהיו לך ונדריך תשא ובאת אל המקום

תועפות ראם

ומנה ואמר על מרורים יאכלוהו פי' יאכלו שני אלו מנאח כתיב אכילה בנכח ובמנה ולא במרור חמום נפסח שני גם המנה ססילה לנכח ומי שאינו אוכל פסח שני אינו אוכל מנה ע"כ כתיב על מנחת ומרורים יאכלוהו לפסח ולא כתיב אכילה אלא חספסח ולא המנה ומרור ומ"מ אע"כ דלא כתב אכילה בהדיא במרור לא בראשון ולא בשני מ"מ ולתי דבעי כוונת דאיתקש למנה ופסח אלא שאין אנו יכולים להמניח זה מלבינו לכן הוכיח הרא"ש מדחמוך קן בפע"ש דמברך על אכילת מרור ש"מ פשיטא לרבנן מהקישא הג"ל דשיעורו נכזית עכ"ל ולד' הת"ס זריך ישוב לשון היראים דאכילה כתיב ביה כו' חיפה כתוב במרור לשון אכילה, וראיתי גם' רביד הזכר פ' בא ד"ה מנחת ומרורים וכו' שם וז"ל כ' הרב המגיד פ"ז מהל' חו"מ הא דאמרין בלע מנה ילא דזו אכילה היא אבל בלע מרור לא ילא דלא כתיב ביה לשון אכילה והא דכתיב על מנחת ומרורים יאכלוהו אפסח קאי אבל כך כתיב לא ילא עכ"ל הרה"ו ואני תמה עליו שלא כ' דברי הה"מ בהיותן דבאמת ז"ל הה"מ שם ה"כ, כשבלע המרור לא ילא מפני שאנו זריכין שיטעום טעם המרור בפיו שהוא זכר לומררו את חייהם וכשבלע מנה כיון שהמנה נטעה בפיו הו"ל לה אכילה וי"ל עכ"ל וא"כ אף לדברי רבינו היראים שכ' דאכילה כתיב ביה במרור עכ"ל יבבור נ"כ בלע מרור לא ילא דשאינו מרור מפני שאנו זריכין שיטעום טעם המרור בפיו שהוא זכר לומררו את חייהם וכ"כ הרשב"ם בפסחים קפ"ו ב' ד"ה בלע מרור לא ילא עיי"ש ומטעם זה כתבתי בגליון השו"ע או"ח סי' תע"ג חק יעקב סק"א עמש"ש ומי שהוא חולה או איסטניס מותר ליקח לו מאיזה מיין מרור שערב עליו ביותר והא' אפסח לו כלל עכ"ל פ' יאכל מעט או ילעוס בפיו לזכר טעם מריכות בלא ברכה וז"ל שם עיין בספר דברי מרדכי סי' נ"ג שהשיג ע"ז מהא דלקמן סי' תרנ"א עיי' י"ג וא"כ ה"נ ליחוש דילמא נפיק מיניה חורבא ובאמת לק"מ דשאינו מרור שהוא לזכר וימררו את חייהם כמפורש במשנה פסחים קפ"ו ב' משא"כ מנחת ד' מינים שמנחת המקום כן הוא ולא בעיין לזכרון דנר מה עכ"ל בגליון ודע דנמעין החכמה במ"ע דכזית מנה ליל ראשון ש"פ כ' לתמוה על זה"ל שמנה גם מנחת דרבנן שמברכין עליהם ב' היה לו למנות אכילת מרור מנה בפ"ע והנה מדברי היראים שהולך בשיטת הנה"ג ומנה גם אכילת מרורים למנוה בפ"ע נראה שמפרש כן דברי הנה"ג שכ' בסדר מנין המנוה שלו בקום ועשה אות ע"ע לאכלו על מנחת ומרורים דר"ל ב' מנחת עשה הא' אכילת מנה והב' אכילת מרורים ולק"מ קושיית המעשה"ח דבאמת מנה הנה"ג אכילת מרור מנה בפ"ע כמו מנה ובס' טעמי המנחת (לר"מ בצנלי) מונה אכילת מרור במ"ע מיוחד וכ' עליו בס' סדר המנחת סי' קי"ד שהוא שלא כדח ובאמת דעת רבינו הוא:

(א) הרמב"ן במ"ע ח' כתב שם שם בעל ההלכות שאמר לאכול קדשים ומע"ש בירושלים והגראה שהן נמנות שז"ס עכ"ל וזהו דעת דבינו: (א) עיין בס' מנחת חינוך מ' תמ"ב שכ' שם בענין אכילת מעשר שני בירושלים שיהיה מע"ע מוטל שיאכל בירושלים והא' אוכל בירושלים מקיים מ"ע לא שמענו מכל הראשונים ויכול להיות שהוא רשות רק חוץ לירושלים אסור אבל בירושלים אינו מקיים מנה כלל ועיי"ש שכ' דאף לדעת הרמב"ן שהשיג על הרמב"ם ומונה בדברים הטובלים ההפרשה בפ"ע והנתינה בפ"ע כ"א למ"ע עכ"ל בפ"ע צמ"ש לא השיג הרמב"ן כלל ומודה דאין כאן אלא מ"ע של הפרשה ואכילה בירושלים אינו מונה ג"כ מבואר דכולם סוברין דאינו מנה כלל מה"ל לאכול בירושלים, ואני תמה איך לא השיג בדברי הראשונים הנה"ג והיראים שמו מ"ע של אכילת מע"ש בירושלים כמבואר כאן סי' ז"ו ובנדפס סי' קע"ח והרמב"ן בסוף הספר במ"ע שהוסיף משכחת הרב חשיב מ"ע ראשונה שנלפטונו לאכול מע"ש ובכורות בירושלים ולעיל סי' ז"ה כתבתי דברי הרמב"ן בשם בעל הלכות וכ"ז נעלם מהם' מנחת חינוך ובס' מעה"ח בסדר ראה הביא דברי הרמב"ן וחמה עליו שהיה לו לחשוב גם אכילת בכור בירושלים למ"ע כו' ולרבינו היראים י"ל דאה"ל דכל חדה וחדא מנה בפ"ע היא ובספר שער הציונים הגד"מ במשניות החדשים ד' ווילנא סוף ס' זרעים בפ"ב דמעשה שני מ"ז כ' וי"ל הוכחה להרמב"ן דאכילת מע"ש מ"ע דלא כמנילת אסתר דהא בספרי נשא פכ"ג וכו"ה במדרש פ' נשא ריה"ג אומר מייין ושכר יויר לפי שה"ל ואכלת לפני ה' וכו' מעשר דגך תירושך ויזהרך יכול אף הגזיר במשמע ומה אני מקיים כו' חוץ מייין מנה כו' עיי"ש משמע דאכילת תירוש מע"ש מנה כו' מואכלת שהרי ריה"ג משמע דס"ל מעשר מומן הדיוט הוא בכסחים ל"ו א' עכ"ל ותמיהני על דבריו דאין שום קביא להגוג"א מן הספרי דהא המג"א כ' כי מנה שהרמב"ם לא מנחה הוא לפי שאינה מנה בפ"ע רק חלק ממנה מעשר שני כי המנה היא להפריש מע"ש שנאמר עשר תעשר וכו' ואת מחלקי זאת המנה הוא שצריך לאכלו בירושלים ולא ילא במנין עכ"ל והנה"ג דמנוה דאורייתא היא וכמו שהביא בשער הציונים שם מירושל' ר"ג י"ה"כ התרומה ומעשר שני שהן בעמוד ואכול. ובצנלי יומא ע"ד ב' היתה התרומה שהיא בקום אכול ומע"ש לא זכרו ודו"ק ועיין מש' בנרש"ש

הזה פעמים, ולשון ספרי (פ"ט רמ"ט) שלש מצות נותגות ברגל ואלו הן חגיגה ראיה ושמחה. וכן גם כן אמרו בגמרא חגיגה (ו') שלש מצות נצטוו ישראל ברגל חגיגה ראיה ושמחה. וחגיגה זו ענינה שיקריב קרבן שלמים. ואין הגשים חייבות בה. וכבר התבאר משפטי מצוה זו במסכת חגיגה (כ. ד"ט) :

והמצוה הנ"ל היא שצונו להראות ברגלים והוא אמרו ית' (מ"ט לז) שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני האדון יי' אלהי ישראל. וענין מצוה זו שיעלה האדם למקדש עם כל בן זכר שיהיה לו שיוכל ללכת ברגליו ויקריב קרבן עולה בעלותו. וקרבן עולה זה שיקריב בעלייתו הוא הנקרא (חגיג' ו. ז: וש"ע ב"י י"ט. כ: קדושין ז'. מנח"י ג.: נכור' נו. נל: וש"ע) עולת ראיה. וכבר קדם לנו (מ' נב) אמרם שלש מצות נצטוו ישראל ברגל חגיגה ראיה ושמחה. וכבר התבאר משפטי מצוה זו רוצה לומר מצות ראיה במסכת חגיגה (כ"י: ז'.). והיא גם כן אין גשים חייבות בה :

והמצוה הנ"ל היא שצונו לשמוח ברגלים והוא אמרו יתעלה (פ"ט רמ"ט) ושמחת בחגך. והיא המצוה השלישית מן השלש מצות הנוהגות ברגל. והענין הראשון הרמוז אליו בצווי הזה הוא שיקריב קרבן שלמים על כל פנים. ואלו השלמים נוספים על שלמי חגיגה והם נקראים בתלמוד (ט"ז:) שלמי שמחה. ומהקרבת שלמים אלו אמרו (ט"ז: קדושין לה.) גשים חייבות בשמחה. וכבר בא הכתוב (מנח"כ) וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת לפני יי' אלדיך. וכבר התבאר משפטי מצוה זו ג"כ בחגיגה (כ"י: ז'.). וכולל באמרו ושמחת בחגך מה שאמרו ג"כ שמח בכל מיני שמחה. ומזה לאכול בשר בימים טובים ולשתות יין וללבוש בגדים חדשים ולחלק פירות ומיני מתיקה לקטנים ולגשים. ולשחוק בכלי ניגון ולרקוד במקדש לבד והיא שמחת בית השואבה (פוסק נ"ג:). זה כולו נכנס תחת אמרו ושמחת בחגך. ומה שיתחייב מהם יותר שתיית היין לבד כי הוא יותר מיוחד בשמחה. ולשון גמר פסחים (קט.) חייב אדם לשמח בניו ובני ביתו ברגל במה משמחן ביין. ושם אמרו הניא רבי יהודה בן בתירא אומר בזמן שבית המקדש קיים אין שמחה אלא בבשר שנאמר וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת עכשיו אין שמחה אלא ביין שנאמר ויין ישמה לבב אנוש [מכ"י קז]. וכבר אמרו גם כן (ט"ז) אנשים בראוי להם וגשים בראוי להן. ולשון התורה הוא שנכלול בשמחה זו החלשים והעניים והגרים, אמר יתעלה (פ"ט רמ"ט) והלוי והגר והיתום והאלמנה :

והמצוה הנ"ל היא שצונו לשחוט שה הפסח ביום ארבעה עשר מניסן והוא אמרו יתעלה (כ"ט יב)

ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין הערבים. ופי שעבר על צווי זה ולא הקריבו בזמנו במזיד חייב כרת. בין איש בין אשה. כי כבר התבאר בגמרא פסחים (נ"א) שפסח ראשון חובה לנשים ודוחה את השבת, כלומר הקרבנו בארבעה עשר שחל להיות בשבת, כמו כל איש ואיש מישראל. ולשון התורה בחיוב הכרת בו הוא אמרו (נפ"ט) והאיש אשר הוא טהור ובדרך לא היה וחדל לעשות הפסח ונכרתה. ובתחלת מסכת כרתות כשמנו המצות שיתחייב העובר עליהם כרת והם כולם מצות לא תעשה אמרו והפסח והמילה במצות עשה. וכבר זכרנו זה בהקדמה (ע"י ר'). והנה התבאר משפטי מצוה זו במסכת פסחים :

והמצוה הנ"ל היא שצונו לאכול כבש הפסח ליל חמשה עשר מניסן בתנאי הנזכרים והוא שיהיה צלי ושייאכל בבית אחד ושייאכל עם מצה ומרור והוא אמרו ית' (כ"ט יב) ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי אש ומצות על מרורים יאכלוהו. ואולי יקשה עלי מקשה ויאמר למה תמנה אכילת פסח מצה ומרור מצוה אחת ולא תמנה אותם שלש מצות ושתהיה אכילת מצה מצוה ואכילת מרור מצוה ואכילת פסח מצוה, אשיבנו אמנם היות אכילת מצה מצוה בפני עצמה הוא אמת כמו שנבאר (ע"י קנח) וכן אכילת הפסח מצוה בפני עצמה אמת כמו שזכרנו אבל המרור הוא נגרר לאכילת הפסח ואינו נמנה מצוה בפני עצמה. וראיה לדבר, שבשר הפסח יאכל לקיום המצוה יהיה עמו המרור או לא יהיה, והמרור לא יאכל אלא עם בשר הפסח לאמרו ית' על מרורים יאכלוהו. ואילו אכל מרור מבלי בשר לא עשה כלום ולא נאמר כבר קיים מצוה אחת היא אכילת מרור. ולשון מכילתא צלי אש ומצות על מרורים מגיד הכתוב שמצות הפסח צלי מצה ומרור. כלומר שהמצוה היא קיבוץ אלה. ושם אמרו מנין אתה אומר שאם אין להם מצה ומרור הם יוצאין ידי חובתן בפסח תלמוד לומר יאכלוהו, כלומר הבשר לבדו, יכול בשם שאם אין להם מצה ומרור הם יוצאים ידי חובתן בפסח כך אם אין להם פסח יצאו ידי חובתן במצה ומרור הרי אתה דן הואיל והפסח מצות עשה ומצוה ומרור מצות עשה אם למדת שאם אין להם מצה ומרור הן יוצאין ידי חובתן בפסח כך אם אין להם פסח יוצאין ידי חובתן במצה ומרור תלמוד לומר יאכלוהו. ושם אמרו יאכלוהו מכאן אמרו חכמים הפסח נאכל אכילת שובע ואין מצוה ומרור נאכלין אכילת שובע. לפי שיעקר המצוה אכילת הבשר כמו שאמר ואכלו את הבשר בלילה הזה והמרור מהנגרר אחר בשר הפסח וחייביו כמו שיתבאר מלשונות אלו למי שיבינם. והראיה הברורה השרש שגזר בו התלמוד

והוא אמרם (פסחים קטו. קכ.) מרור בזמן הזה דרבנן. כי מן התורה אין חובה לאכול בפני עצמו ואמנם יאכל עם בשר הפסח. והיא ראיה ברורה שהוא מן הדברים הנגררים אחר המצוה, לא שאכילתו מצוה בפני עצמה. ומשפטי מצוה זו גם כן מבוארים במסכת פסחים:

והמצוה הנ"ז היא שצונו לשחוט פסח שני מי שנמנע ממנו פסח ראשון והוא אמרו יתעלה (נהעל"ט) בחודש השני בארבעה עשר יום בין הערבים יעשו אותו. ובכאן יש למקשה שיקשה עלי ויאמר אלי למה זה תמנה פסח שני וזה סותר מה שהקדמת בשרש השביעי באמרך שדין המצוה לא יימנה מצוה בפני עצמה, ידע מקשה קושיא זאת שהחכמים כבר חלקו בפסח שני אם יהיה דינו כדין פסח ראשון או הוא צווי נאמר בעצמו ופסקה ההלכה שהוא צווי נאמר בעצמו. ולכן ראוי למנות אותו בפני עצמו. ובגמר

פסחים (ג.) אמרו חייב כרת על הראשון וחייב כרת על השני דברי רבי ר' נתן אומר חייב כרת על הראשון ופטור על השני ר' חנניה בן עקביא אומר אף על הראשון אינו חייב כרת אלא אם כן לא עשה שניהם ושאל התלמוד ואמר במאי קא מיפלגי רבי סבר שרגל בפני עצמו הוא ור' נתן סבר שני תשלומין לראש הוא. הנה כבר התבאר מה שרמזנו אליו. ושם (ג) אמרו הילכך הזיד בזה ובוזה, כלומר שלא הקריב פסח ראשון ולא פסח שני בזדון, דברי הכל חייב. ש בזה ובוזה דברי הכל פטור. הזיד בראשון ושגג בשני ולרבי נתן חייב ולרבי חנניה בן עקביא פטור וכן כשהזיד בראשון והקריב השני הוא חייב לר' לפי שאין לדעתו השני תשלומין לראשון. וההלכה ב' כלו כרבי. וזאת המצוה אין הנשים חייבות בה שכבר התבאר שם (עט: לא:) שהאשה בשני רשות. וכ' התבארו משפטי מצוה זו ג"כ בגמר פסחים (עט-פא. ל-ט

ציזנים

בשנה יראה כל זכורך ופס"ה, (עלמ"י ופדר-המלות ועוד). רלד רע"ט פעמים (ו' ליוזב' הוסיף רבות ע"י ליוני עמ' יל). ה' ליווי לחוג בפסח כמוב' בפ' כל יב יד ונסוכות נלמור כג' לט"מא (הובל בפיה"מ חגיגה פ"ט מ"ב) ופינחס כע' יב ופ"פ ראה הובל בספר היו שס. ש"י כ"ג חסר בדפוסין מברגל עד ברגל:

נג' חינוך פסח, רפ"ט מחגיגה ורפ"ב. ש"י ד עם כל בן כדי לחנוכו (שס ה"ג) ולמנ"ח הוי דרבנן וקרא לממכת' וע"י ס' המפתח. ש"י ה ברגליו נס' הנמ"ס [ונערני] לבדו ויעלהו עמו למקדש. בעלותו עד הוא נד' בראיתו והוא:

נד' חינוך פסח, ה' חגיגה רפ"ט ופס"ב ושניית י"ט פ"ו הי"ז-יח וסה"ל לולב. ד"ה וכולל ש"י ב שאמרו ג"כ שמח ל"מ ולית' לענין קרבנות בספרי פ"ט ראה (והגי' ח.) ושמת נכל מיני שמחות. שמח בכל וכ"ה נערני והנמ"ס והחיווך, נד"י שמחכם ונד"ח לשמח במ' במיני. ש"י ג'ד לאכול בשר כו' ולשתות יין וללבוש בגדים חדשים ולחלק פירות נס' הנמ"ס [ונערני] אכילת הנשר ושתיית היין ולבישת הגדים החדשים וחלוק הפירות. ש"י ה לקטנים קאי לחינוך ולנשים קאי לנבישת (מהר"י יעווינ'). כמ"ד ולשחוק עד ושמת בחגך ל"ע דזה רק נסוכות ונמקדש ונלמד בסה"ל לולב מושמתם לפני ה"ט ז' ימים ולא מושמתם בחגך שכולל ג' רגלים (לחם יהודה) ואולי כ' פסוק זה כי עיקרו נסוכות נלמור חג הסוכות תעשה לך ז' ימים נלמסך מרגלך ומיקנך ושמת בחגך. השואנה נערני [ונכלי המקדש פ"ח ה"ו (ע"ש בילקוט שנו"ס) ונפיה"מ כ"י"ק רבינו פוכה רפ"ה] השואנה. רד"ה ומה עד יותר נס' הנמ"ס ואשר הוא מהם חק (אולי פס"ה ונ"ל חזק ונערני לשדכה) החיוב. יותר שתיית היין כהיו"ס ל"כ ש"ן עדיף מנשר. ש"י ג'ד ובני ביתו כד' ובנותיו. ש"י ה יהוד' ב"ב נד"י יבועש ונד"ח יהודה. ש"י ז אלא ביין דלא כד' ושכ הכהן ס"י לה שרבינו ל"ג זה (רמ"ה) ונפיה"מ כ' לוכלי' נשר ושומי' יין שלין שמתם לולב נכשר ול"ן שמת' לולב ביין ע"ש נס' הלוקמים. בסוף החלשים נד' ובחינוך החלושים (נערני ל"עפס וע"י ליוני מ"ע קנה ול"מ רלב), נס' הנמ"ס הלויים ונפ"ג מחגיגה הענייט והלומללים שני וכלו' וגו':

נד"ד חינוך היו ק"ס פ"ט ה"ט"ג ויח. וער"ס לרס"ג עש' מו"ס למה נמנו השמיטה והפליטה ב' מלות. נה ש"י כ"ג והוא עד ישראל חסר נד':

נד' ק"פ שס ומל"ס רפ"ו. כבש נמ' נה ונשרש פ עמ' קפת וכל"ס קטו [נס' הנמ"ס שס כבש] ונערני נכולן כ"רזף. נס' הנמ"ס כנמנין הקלר. וכן ב' כלן בשר. ונמ"ע קנח כבש גס נערני נלה"ק. גס נס' ה'ד (שנת פ"ג ומל"ס רפ"ח וק"פ פ"ט ה"י"ט ופ"ג רה"ז) כ' כבש ועתוס' פסחי' ג' כ' פסחיהם ה"י טלה ומ"מ ק"ק למס ל"כ שס שכולל כנשיס ועזיס עלמ"מ י"ה"כ פ"ה הי"ג. ליל זו מ"ע י"ב שהוסיף הרמב"ן. רד"ה ולולי עלי כו' אשיבנו כו' כע"ז לק' ס עס עו פכ. ש"י ג'ד ושתהיה עד מצוה חסר נד'. ש"י ז אבל המרור כו' עד סוף המלוה ה'ר"כ הרמב"ם (לק' עמ' תקנ"ג) נר"י פרלס שס. ד"ה ולשון ש"י ג' עד אלה נס' הנמ"ס ר"ל שהמלוה זו כללה. ש"י ו"ז כשם עד אם תר ש"י ז נד"ח פסח [לא] יצאו. ש"י פ אם נד' הא. ש"י י"ב יאכלוהו מוקף בעגולים נד"ח. רלד כע"ג הברורה נון-ליוזב' (וכו' הנגלית כדרכו לק' (רלב. ש"י ג) ונעש' עה וקסל. שגור נכ"י ונד' והנמ"ס הנכתב במלמוד ונע' אלד"י נץ. מרור בזמן מל"ס כסוף פסחים כח: מ"מל: ע. עד"ו: עח: פד"ו: פ"ח לה"ו. קיד"ו: כ נז חינוך שס, ק"פ פ"ה ה"ט"ב. שנמנע ממנו נערני לן לע"ס ונס' הנמ"ס שלא היה יכול לשחוט. ד"ה ונכלן ש"י ל"ז יש עד הנמ"ס ראוי למספק שישפך עלי כו' פ"ט ואתה הורס מה שתלמוד (נערני פקה, ע"י ליוני מ' לה) המלוה כו' נס"ש אם הראשון לו הול' ליווי מיוחד בפני עצמו (חסר מכלן עד בעצמו) ול"ס ש"י ה יהי' דינו נערני יגרי מגרל וכן תורגס נל"מ שני"ה ו"לך נדר ל"ס ומת, ונמ"ע קכס, ענינו כענין", ון-ליוזב' תרגס עפ"י"ר נלשו" (רמ"ה נפתח-דנר). ש"י פ תשנרו וכ"ה נספ"מ ל"מ קכב, נד' **המניין הקצצר** נג' להראות ברגלים שני' שלש פעם נד' לשמות ברגלים שני' ושמת בחגך:

נה לשחוט כבש הפסח שני' ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל נז לאכול בשר הפסח בלילי ט"ו שני' ואכלו את הבשר נז לעשות פסח שני שני' בחדש השני בארבעה עשר וב

שאלת ר"ד הבבלי (נענין מ"ע נז) (נספר מעשה נכ"ס ס"י ז) מועתק מלשון ערבי

גמי לא ניסל קמיל, ורובא אמר לך טמא
 וחדד רחוקה לא גרעי מפול וכן נכר דתניא
 כל ערל לא יאכל בו וכו'. הרי שפתייב
 רבא לחייא טמא ובדרך רחוקה וערל ומשומד
 במצות מרור פדאורייתא אפי"ג ולא אכלי פסח.
 ומה מביאר שמה שאמר בזמן דאיכא פסח אין
 הכונה אכילת הפסח, ולא נתכוון אלא בפני
 הבית שהוא זמן ראוי לקרבן פסח, ומזהו ערל
 וכן נכר וטמא ושהיה דרך רחוקה חייבין
 כמכילת מרור אפי"ג ולא קאכלי פסח שמע
 מינה מרור מצוה בפני עצמו ולא תסתלק
 במניעת עשיית הפסח אלא שלא בפני הבית,
 כי הדיק מייחוד בערב תאכלו מצות לחייב
 על המצה אפילו שלא בזמן הפסח כמו
 שנתבאר בתניא כותיה דרבא אין לי אלא
 בזמן שבית המקדש קיים בזמן שאין בהמ"ק
 קיים מנין ת"ל וכו', ואז היה דלא אמר אין
 לי אלא עם הפסח, ולא אמר אלא אין לי אלא
 בזמן שהמקדש קיים. ועד שאמרם (פסח' נט.)
 מצות שעל גופו מנין ת"ל על מצות ומרורים.
 הרי שקראום מצות. ואמר אחר זה אין לי
 אלא מצות עשה מצות לא תעשה מניין
 הלמד לומר לא ישאירו ממנו עד בקר.
 וכשם שלא ישאירו מצוה בפני עצמה אף
 על פי שקשרה בפסח ולא תתקיים אלא
 בפסח כשר כך המרור בכל שכן. וכבר
 מצאנו להם גם לשון שמורה על השתנות
 המצה למרור והמרור למצה. והוא אמרם
 בצ"ק האשה (ט"ז.) כי פליגי במצה ומרור
 רבנן סברי הא אכילה אחריתי היא ורבי
 סבר כיון דהכשרו דפסח גינעו כפסח דאמו.
 וסאמר רבנן אכילה אחריתי היא ברור
 ששניהם מצות עומדות לעצמן בהשלמתם
 לפסח וסאמר כיון דהכשרו דפסח גינעו ר"ל
 אפי"ג דהו אכילה אחריתי הא הכשרו דפסח
 גינעו וכפסח דאמו :

התשובה התבוננו במצות אלו שאצל
 מעלת סגור בהן השער ופתחו השער בהן
 במעט עיון לאופני סגירותיהם. וזה שהקשויות
 שבאו בהן אפי"פ שיתקשו בזמניהן בעלי
 העיון, מ"מ אינן ממה שנעלם תירוץ מבעלי
 החכמה. והשאלה הראשונה שחשבת
 שתולדות הראיות מן המאמרים שהביא ד"ל
 הוא להפך ממה שחשבם ד"ל כמו שזכרת,
 וזה תמוה שיתעלם ראיותיו הברורות בהם.
 והראיה הראשונה שהוכחת ממנה ששה מצוה
 למרור, שבאמת כן הענין, ואמרת, ולואת
 הפברא לא שם לבו ד"ל. ותמוה הדבר מאד
 למביני מדע. שהרי ראיה זו ר"ל על מצות
 ומרורים יאכלוהו, מורה שהמצוה והמרור
 נגזרים לבשר הפסח, וכשמצאנו לשון אחר
 שמורה שחייב המצה נפרד והוא אומר יתע'
 בערב תאכלו מצות ואמרו ד"ל (ט"ז ס"ג.)
 הכתוב קבעו חובה, עשינו אותה מצוה בפ"ע,
 ומלא מציינו כגון זה הלשון במרור נשאר
 המרור נגזר לפסח ונפרדה המצה לבדה
 ביחודה. וזה מובן מלשונותיהם ד"ל אפילו
 לדודקי דבי רבן, שהרי אמרו ד"ל בתלמוד (ט"ז)
 אמר רבא מצוה בזמן הזה דאורייתא ומרור
 דרבנן מאי שנא מרור דרבנן דכתיב על
 מצות ומרורים יאכלוהו בזמן דאיכא פסח
 אין בזמן דליכא פסח לא מצוה נמי הא
 כתיב על מצות ומרורים יאכלוהו התם הא

אהררה קרא בערב תאכלו מצות. וזו קשיא
 שא"צ אריכות ליישבה כי יישובה נאמר
 להדיא כמו שזכרנו, ואינו ראוי לחכמים
 להביא לשונות פפורסמים כי נתפלא עליהם
 ונאמר רבותא למיקרי פסוקי. ולשונו ד"ל
 „כלומר שהמצוה היא קיבוצם" אין מפנה
 קשיא כלל כי דבריו בנוים מזה הלשון עצמו
 לא מזולתו. והאריכות בזה אין בה צורך.

ודברי המכילתא שהביא ראיה באמרם
 מנין אתה אומר שאם אין להם מצוה ומרור
 וכו', הגה אפשר שיסתפק ממאמר כזה, כי
 התרת הספק הנזכר בה לא נקלה היא, ומכל
 שכן למי שלא רגיל בעניני ההיקש ולא
 יגיע לחלקיו ולא ידע צורת הבנת כל חלק
 ממנו ומה שיתחייב מהם. ואנחנו נפרש אותו
 המאמר האמור במכילתא בכאן ונאמר, דברי
 הברייתא והרי אתה דן וכו', לא נתכוונה
 הברייתא בהיקש הזה המסודר על זאת ההצעה,
 הראיל והפסח מ"ע ומצה ומרור מצות עשה,
 אשר יורה לדעתך להשוותם לקיימה ולהחזיקה
 אלא נתכוונה באומרה והרי אתה דן וכו'
 לחייב מה שהיה ייתכן להיאמר ולהיותו
 בגדר העיון, ואח"כ סיימה ההיקש באי אפשרות
 של חיוב זה אשר ייתכן והיה עולה במחשבה
 והסיקה מסקנא נגדו. ופירוש מאמר הברייתא
 לפי הסי' כי יעלה במחשבה שאם יודמן
 הפסח תתקיים מצותו בלא המצה והמרור,
 כך המצה והמרור יספיקו בלא הפסח, ויהיה
 ההיקש הזה לפי זאת המחשבה כי כל אחד
 מעניניהם מצוה וכמו שמספיק אחד משני
 הענינים והוא הפסח כשנעדר האחר כן יספיק
 האחר. ואח"כ בטלה הסברה הזאת והיקשה
 מן הכתוב אשר הביאה ת"ל יאכלוהו ונשאר
 לפסח פרודו ולמצוה והמרור הסמיכות ובטל
 והרי אתה דן וכו'. והדמיון מן היקשי
 ההילוף * האלו ידועים לגדולי מלאכת ההגיון.
 וכבר ראוי להתבונן בהיטיב הדקדוק אשר
 להברייתא בדבורה, אפילו בהיקש הנדחה,
 הואיל והפסח מ"ע ומצה ומרור מצות עשה,
 ולא אמרה ומצה ומרור מצות עשה, עד
 שהיה הענין אפילו מי שלא הבין דקות
 ההיקש שזכרנו יוציא מלחשוב להפריד המרור
 לעצמו בשום פנים, אך להפריד המצה שכבר
 ידענו פרודה באמת מזולת אלה הלשונות,
 כאשר קדם הביאור. כי לא אמר אלא מצוה
 ומרור מצות עשה, ר"ל אחת, וגם הקדים
 המצה ולא אמר מרור ומצה, וזה על דרך
 הוספה מן התנא להשמר מהטעות. אבל אמיתת
 הענין וכוננו בהיקש הנזכר הוא מה שזכרנוהו
 בתחלה. והבן זה כי הוא דק. וראיותיו ד"ל
 אמיתיות ומוכרחות אפי"פ שאין מדין בהם
 קצת אנשי החכמה כמו שאין רבים מבעלי
 ה"כלאם" מדין למופתים החותכים, כי לא
 הגיעה חכמתם לשלמות.

ומאמר המכילתא מכאן אמרו הפסח נאכל
 אכילת שובע וכו' לא הביאו ד"ל אלא לעזר
 להסברה, ואינו ראיה ברורה לעצמה. ואומרך
 על זה (פ"ד' והמלק) „ואם תורה על המרור יורה
 ג"כ על המצה" אמת הוא ואין ספק שאלו
 הלשונות יחד מורים שהמצוה והמרור יחד
 מצורפים לפסח אלא שהכתוב הפריד המצה
 להבדילה כמו שקדם ביאורו ונשאר המרור

בענינו טפל לבד. אם לא שיתחייב אצלך
 מפני שיצאה המצה לפירוד יצא המרור ג"כ
 מטפול לפירוד או אם נשאר המרור בטפול
 לבד לא יועיל להמצה מה שהבדילה הכתוב.
 וזה לא יחייבו בעל שכל והוא חלוק על
 לשונות דבריהם ד"ל.

ושנתקשית (ד"ס' והר"ס') בהראיה הוועבת
 שא"צ לפרש אמיתותה והוא אומרם מרור בזה"ו
 דרבנן, נאמר באלו הפנים שנתקשית בהם,
 שראייתך ממאמר רב אחא בר יעקב ודברי רבא
 על ראיתו מה שגרם להקשוך ממנה הוא
 מיעוט ההתבוננות בדבריהם. וזה, שרב אחא
 בר יעקב השיב על דברי רבא מרור בזה"ו
 דרבנן מצוה דאורייתא, באומרו שאפילו המצה
 בזה"ו דרבנן וכדאיתוב מקרא דבערב תאכלו
 מצות הוציא זה לזולת הוצאתו של רבא
 ואמר ההוא לטמא ולמי שהיה בדרך רחוקה,
 ר"ל שלא בא לחיוב אכילת המצה שלא
 יחד עם בשר הפסח כדאמר רבא אלא להתיר
 אכילתה באותו הלילה אפילו למי שמנועה
 ממנו אכילת הפסח. שלא נאמר כיון שהיא
 מהנגרר לפסח כדאמר קרא על מצות ומרורים
 יאכלוהו והעיקר שהוא הפסח מנועה אכילתו
 מהטמא והרחוק כך תמנע אכילת הנגרר
 אליו, להכי אמר קרא גביה בערב תאכלו
 מצות ר"ל רשות, לא חובה. יורוך על
 אמיתת הפירוש הזה שיתודע בהטבת העיון
 שתי ראיות חזקות. האחת מהן צורת הבאת
 המאמר שהוא סוף דעת רב אחא בר יעקב
 שאמר סד"א הואיל ופסח לא אכול מצוה
 ומרור נמי לא ניכול. ואילו נתכוון כאן רב
 אחא לחייב המצה להטמא והרחוק כמו שתשבת
 בדמיונך, היה אומר סד"א הואיל ומפסח פטור
 באותו הלילה ממצוה ומרור נמי פטור ומדלא
 אמר הכי מוכח אמיתת מה שאמרנו. הראיה
 השנית תשובת רבא על הפירוש הזה שפירשו
 רב אחא בר יעקב ואמרו לא גרע מערל
 וכן נכר דכתיב כל ערל לא יאכל בו וכל
 בן נכר לא יאכל בו ואמר מר בו אינו
 אוכל אבל אוכל הוא מצוה ומרור. ואיני
 חושב שבעל תבונה זולתך יבין זה כמו
 שהבנתו אתה שהוא לחיוב המצה והמרור
 לערל וכן נכר. שהרי דקדוק המלים מורה
 על ההיתר לא על החיוב. כי הובא כנגד
 לאיסור, בו אינו אוכל אבל אוכל הוא מצוה
 ומרור. כי אילו הובא החיוב כנגד הפלת
 החובה הל"ל שהוא לחיוב כמו שחשבת. ואין
 ראוי לטעות ולחשוב שסבורים אנו שהמצוה
 בלתי מחויבת לטמא ולרחוק וערל. אין זו
 הכונה אלא הכונה לבאר שיטת רב אחא
 בר יעקב דס"ל דל"ה חובה ותשובת רבא
 לו היתה על דרך משא ומתן להביא קושיא
 לסתור סברתו. והם דקדוקים עמוקים שאין
 להוכיחך על העלמם כי לא לכל בעל חכמה
 קל להבין עמקם. וממה שצריך הערה
 עליו הוא שא"א שיהא חיוב מצד אחר שהרי
 מדובר בבן נכר. ואתה, יעורך האל, כבר
 הרגשת בבטול מה שצירית וחשבת לחזק
 ופירשת (ד"ס' וכו') שהבן נכר שמכוון בו כא"פ
 הוא המשומד כאילו זה ממה שנעלם מתשב"כ
 ואפי"כ יצויר חיוב זה על המשומד אפי"כ
 שנסתלק חיוב הפסח כלל. דאילו נשאר
 בכפירתו הרי הוא כגוי לכל דבריו ואם תצו
 בו אינו מזהר מאכילת הפסח אלא מצוה ב-

* פ"י היקש המילוף פ"י מלות הסגיון עפר ו'.

ואחרי ביאור בטול המחשבה הזאת אין צורך להאריך דיבור לבטל את מה שהולדת כמנה שהוצאת הענין מהבנתו והמאמר ממה שהוא מורה והוא מחשבתך שאין הכונ' באומרם בזמן זה או שלא בזמן הזה בגלל המצאות הפסח או העדרו. ואילו עלה על דעת החכמים ז"ל שיבין אחד מה שהבנתו היו מוסיפים הביאור כמו שאמרת. אבל הם ידעו שהבנת כל בעל חכמה או שיש לו ציור, שהכונה בזה היות הפסח או העדרו, שהרי מן הידוע שבאותו הזמן נמצא הפסח ובזמן הזה אינו נמצא. ויש לתמוה מאד על אלו הדמיונות ועל המתשבות שקרו לך. הלא התבוננת בטעם סברת האומר מרור בזמן הזה דרבנן דכתיב מצות ומרורים יאכלוהו, יורה שהרמז והכונה להמצאות הפסח או העדרו, וכנראה נעלם זה ממך מחמת אחד משני דברים או משניהם יחד, אחד מהם אמיחת מה שיעד

יתעלה ('שע' כפ כונ' נקדמ' ספ"ט י"ו:) ותהי לכם חזות הכל כדברי ספר החתום, והשני כניסת הבלבול בעיונך. שהרי אין ספק שמתכוין אתה, יחזקך ה', לסתירת דבריו ז"ל שאינם למעלה מן ההבנה ונעלמו ממך מחמת הכונה הזאת אפילו מה שאין העלמו ראוי לטוב הבנתך וכח חכמתך ולולא היה זה ברור וגלוי לא עלה זאת במחשבתנו.

וראייתך (לו מקנ"ג ע"ט) מן אמרם ז"ל מצות שעל גופו, ידוע שהם ז"ל קורין חלקי המצוה מצוות. ואתה עצמך הבאת בכתבך בדבריך דלעיל (לו מקנ"ג ע"ג) את לשונם שמורה על זה והוא אמרם בלולב ארבע מצוות. ואמרם מצוות עשה נכון הוא. שהרי כשם שמצוה לעשות המצוה כך מצוה לעשות חלקיה ותנאיה ולא יתחייב מזה למנותם בשום פנים. והלשון שמצאת שמורה על השתנות המצה והמרור נכון הוא שהרי שניהם משתנים

בהיותם אכילה אחריתי, ולא יתחייב מהיותם אכילה אחריתי שהם נפרדים במנין בשום פנים. שהרי תמצא במוספין אכילת חטאת ואכילת שלמים ושתייהן מצוה אחת אע"פ שהן שתי אכילות שדיניהן חלוקין בלי ספק. ואינה נמנית אכילת מצה בלילי חמשה עשר מצוה בפ"ע מצד היותה אכילה אחריתי אלא משום שבא בה כתוב נפרד כמו שקדם. ונתבאר קיום ראיותיו דל ואמיתת

סברתו :

- שאלה ז הונאה לכל מ"ע ה.
- שאלה ח הונאה לכל מ"ע ק"ט.
- שאלה ט הונאה לכל מ"ע ק"כ.
- שאלה י הונאה לכל מ"ע ק"ג.
- שאלה יא הונאה לכל ל"ט ע"ו.
- שאלה יב הונאה לכל ל"ט ש"א.
- שאלה יג הונאה לכל ל"ט ק"פ.

סיום אגרת שאלות ר"ד הכבלי

יש עוד בספר כמה ספיקות בלב מציקות וזהב מריקות, אשה את אחותה משיקות.

ובשאר ספרי דברי רב נקריתי מקרה והתבוננתי וארא[ה] בספר המורה גם ברכות יעטה מורה ושלשת החצים צדה יורה. והנה חכמות רמות כגביש (ורמות) [וראמות] נצבות כאלומות בחוץ מרננות ושונות אמנות בלשונות שונות ומגלות טמונות, וליודעים ברמיונות מבינות, יוצאות שחזות כבולות וכבונות. מעולם באזנינו לא שמענו ואבותינו לא ספרו לנו. אך הוא עשנו ולא אנחנו. בטעמי המצות גזרות שוות מהחת השמים

נקוות ושפת לא ידענו מחוות. ומעל גבי העזים טוות. מלוות ולוות ומצמיאות ומרוות. ועליהם לבבות דוות ומלפני צור מקוות נגיד לצוות לתוות (תיות) [תוות] וגומות להשוות. ועתה אדוני חזק ונתחזקה בעד עמנו ובעד ערי אלהינו כי לכך נוצרנו ומחומר קורצנו ולזאת קראנו ולכבודו בראנו. והנה קדמתי אגרותי זאת בנעמך לחזות ולציינה ככרם רבעי בקוזוות. ותמרח מצריך על מכותיה ותרפא את מחלותיה ותחזק נחלותיה ותטהר את צמותיה, בתולות אחריה רעותיה לך השר מובאות. כי אתה המופת והאות מן הילדים אשר נתן לו צבאות. חכמה

הגד ובין תבין ושקוד על דלתי כלי ניתן לחביבין עלובין ואינן עלובין לתקן ידים ועירובין ולרצות בשפתים ערבין כאיש דין קב חרובין, והרחק מן הישוב (ופירוש) [לפרוש] גישובין כבן בתירה בנציבין וכמה שביבין בחצבא בת תשעת קבין, בר מזבין תאיני תאיני דאבוך זבין. ויוסיפו לך כהנה וכהנה כאשר תעשנה. וכבודך יגדל ואויבך ידל וברכתך לא תחדל וירבה שלומך ושלום תורתך ושלום תלמידך ונלוך וכלל הסרים אל משמעתך ומשרתיך ואתה שלום וביתך שלום וכל אשר לך שלום וכן יהי רצון י"י אורי וישעי אדר ראשון א'ת'ק'כ"ד

סיום אגרת תשובות רבנו אברהם בן הרמב"ם

והנה גלינו מסתרי קושיות אלו והבהרנו לפנינו טודותיהן ועניינן והסרנו המוקשים בהן והורדנום כפי מה שהגיעה בהם ברתנו ונשלמה אצלנו הבנתם. ולולא נגזל ממנו הזמן והלך בעבודת שבעשנו בעבודתם ונטרדנו בגללם

מהשלכת המכוון בנו והמעלה שהגחילנו ה' יתעלה, כאמור (ש"ט) שמוני נוטרה את הכרמים כרמי שלי לא נטרתי, לא נתאחרה תשובה זו זמן רב כל כך אפילו היה מנין השאלות כפול. אך עונותינו סבכנו בטרדת עבודת הגויים שאין בטולה בידינו ואין

הסרת עולם תלויה ברצונינו. כי לולא הוכרחנו להצטרך לזה והיה תלוי בבחירתנו היינו משליכים אותם ושוחקים על הרודף אחריהם באמרנו כבמשל המחוכם (שופט' ט) החדלתי את תירושי אשר בו ישמחו אלקים ואנשים והלכתי לנוע על העצים. ועוד שהזמן

ציונים

על דבר ר"ד הננלי כ' כר"ס נספחתו לפי מלהמם הכס ח"ל : ...שתלמיד אחד מתלמידי

לגרום שלמות. המופת עד נתן לו ישעי' ה. ושקוד משלי ה. כלי ניתן לטות פ"ג מ"ג.

כ"ג ר"ד: ד"ה יש מציקות וזהב מריקות אשה ימ' ג וע"י מ"י. ו"ה ונאלר ברכות